

V roce 2001 oslavila česká a rakouská odborná veřejnost 150. výročí narození Jana Peiskera, jenž svou rozsáhlou publikační činností z oblasti hospodářských dějin se zvláštním zřetelem k dějinám sídelním a agrárním přispěl k obohacení knihovního fondu Univerzity Karlovy v Praze a Univerzity ve Štýrském Hradci.

Jan Peisker se narodil 25. května 1851 jako prvorozený syn knížecího paarského revírníka v Opařanech u Tábora. Při křtu dostal jméno Jan Josef Anton. Na svět přišel za okolností neblahých přinášeje si oční zákal, takže byl první léta poloslepý. Časem neduh polevil a v dospělém věku byl zcela odstraněn operací. Rodiče dali syna již ve čtyřech letech do opařanské školy, v deseti pak na gymnázium do Písku, kde pobyl do terciie, načež byl poslán do kvarty na gymnázium v Táboře. Po maturitě v roce 1870 začal studovat na pražské univerzitě, kde si zapsal dějiny, filologii, filosofii a právní vědy. Jeho spolužáky byli Zikmund Winter a Alois Jirásek. Od r. 1874 do r. 1891 byl amanuensem při univerzitní knihovně. V té době se začal intenzivně věnovat studiu agrárních dějin. Uskutečnil historicko-etnografický výzkum v jižních Čechách, zvláště pak na Bechyňsku a Prachaticku. V zapadlých koutech vlasti nalézal vzácné památky literární, nedoceněné ve svém prostředí a tudíž ohrožené. Tak zachránil rukopisný unikát „Zrcadlo človiečieho spasenie“, iluminovaný kodex ze 14. století, z tisků „Život sv. Kateřiny“ z počátku 16. století, Blahoslavův „Nový zákon“ z r. 1561, z archiválií objevil a zachránil knihu děkanství zátoňského (nad Krumlovem), obsahující ještě původní názvosloví, dávno zapomenuté a poněmčené.

Vědecké počátky Peiskerovy spadají do doby bojů o Rukopisy. V ročnících V. a VI. Masarykova Athenaea z let 1888 a 1889 jsou otištěny jeho články „Zádruha na Prácheňsku“ a „Libušin Súd a zádruha prachenská“. Peisker v nich upozorňoval na jeden z pramenů, kterého pravděpodobně užil původce Rukopisu Zelenohorského, a pokusil se studiem starého selského dědického práva českého prokázat jeho pozdní vznik. Vrcholná léta Peiskerova života a působení spadají do ciziny. Na přelomu 19. a 20. století publikoval většinu ze svých studií a knih (celkem jich bylo okolo čtyřiceti). Značná část jich byla vydána německy, dvě závažné práce vyšly v angličtině, ostatní pak v češtině. V roce 1891 odchází do Štýrského Hradce. V novém působišti byl ztracen dalším bádání na české půdě. Čeští přátelé želeli ho velmi a již roku 1897 se Masaryk namáhal, aby byl Peisker povolán zpět do Prahy za profesora zemědělské historie, jenže nadarmo. Dne 3. července 1901 byl jmenován skriptorem při štýrskohradecké univerzitní knihovně a téhož dne se stal docentem dějin společenských a hospodářských, jako první v Rakousku. V roce 1904 byl jmenován kustodem univerzitní knihovny ve Štýrském Hradci. Jejím ředitelem byl od roku 1910. Zemská komise pro Štýrsko jej přizvala mezi své spolupracovníky a Císařskou akademií věd byl povolán k sestavení a vydání historického atlasu alpských zemí rakouských.

Po vzniku Československé republiky byl roku 1918 zvolen za dopisujícího člena České akademie. V roce 1919 byl pak povolán na Karlovu univerzitu za profesora dějin společenských a hospodářských. V letech 1920 – 1921 působil jako profesor kulturních přírodnin na Přírodovědecké fakultě. 1. srpna 1921 odchází na odpočinek. Zemřel 30. května 1933. O rok později, 14. června 1934, byla urna s jeho popelem uložena k nohám Pavla Josefa Šafaříka na Olšanských hřbitovech v Praze.

Téměř zapomenuto zůstalo Peiskerovo úsilí o vybudování Čtenářské besedy při Národní jednotě pošumavské v Českém Krumlově, o čemž svědčí korespondence, která je uchována v Rodinném archivu autora tohoto příspěvku (Jan Peisker byl bratrem autorova praděda z matčiny strany). V druhé polovině 19. století probíhal v dunajské monarchii ostrý národnostní boj, jehož nezástal ušetřen ani Peisker. Zdálo by se, že se v tomto zápase postaví na stranu Němců, neboť po otci byl německé krve a matka pocházela ze smíšené česko - německé rodiny, avšak s převažujícím vlivem německým. Byl to však právě Peiskerův děd, který v něm probudil zájem o všechno slovanské. Byl vášnivým herderiánem a Herder, ač Němec, vystupoval jako milovník Slovanů, jejichž historické poslání viděl v uskutečňování ideálů humanity a osvícenosti.

Peisker poprvé vyjádřil své slovanské přesvědčení roku 1885 ve spise „Jak se odnárodnilo horní Povltaví“, publikovaném pod pseudonymem V. O. Pořanský (čtěme: *Vopořanský*, neboť autor si zvolil pseudonym dle místa svého narození, *Opařany* se tehdy jmenovaly *Wopořany*). Celý čistý výnos z této publikace byl věnován vlasteneckému úmyslu Peiskerovu, jímž bylo vystavění Národního domu v Českém Krumlově. Již v prvních větách je patrná láska k vlasti a k českému národu: „V nynější době, myslím, že více než kdykoliv před tím cítí národ náš tu velikou těsnost, do níž nepřítivné poměry předešlých století vtačily oblast českého jazyka. Jest ovšem tomu již dávno, že tvořily hranice mezi Slovanstvem a Germánstvem Taurské Alpy a Labe po dolním toku svém. Od Slovincův oddělili nás divocí kočovníci, učinivše ze sídel Slovanův dolnorakouských liduprázdnou poušť, a Polabané splatili odnárodněním odvěkou svou nesvornost. Z nás Čechův stal se poloostrov v moři německém, poloostrov, jenž ještě přede dvěma stoletími byl aspoň o sto čtverečních mil rozsáhlejší, než-li jest nyní. Pohlédneme-li na nynější mapu národnostní střední Evropy, jeví se nám oblast českého jazyka jako klín - soudě dle sténání milých našich sousedů - velmi bolestný, vražený do těla hrdé matky Germánie, která hodlá jej všemi vhodnými i nevhodnými prostředky rozvrátiti a rozdrtití.“

Peisker ve svém spise poukazuje na základě způsobu osídlení, že celé horní Povltaví bylo ještě v polovině třináctého století ryze českým a dokládá, že k úplnému poněmčení této oblasti došlo až v důsledku třicetileté války. Kritizuje zejména vládu německých liberálů a zakládání německých škol za podpory *Schulvereinu* ve smíšených jazykových oblastech a tedy postupné poněmčování českých dětí. Důraz klade na činnost české *Ústřední matice školské*, ovšem uvědomuje si, že k obraně češtví tato instituce nestačí. Proto byla zřízena *Národní jednotota pošumavská*, která „bude o to pečovati, aby povznesením kleslého hmotného blahobytu na Pošumaví snahám našim národním dal se trvalejší, odboje schopnější základ: odolávat těžko nástrahám lid zmírající hladem.“ K otázce germanizace se vyjadřuje následovně: „... náš národ český zvolal tomu jejich *Drang nach Osten* rázně: *Stůj, ni o krok dále! Dosavadní dvouseletý recept jich byl zcela jednoduchý: Všude tam, kde styky obchodními počínal se jeviti utrakvistum jazykový, proměněna škola česká ve dvoujazyčnou a když půda takto pro německé osetí dosti zkyřčela, vyskytla se ve škole němčina výhradně a osada stala se v málo desetiletích německou. Jakmile se stala osada dosti dvoujazyčná ryze německou, musila se již proto z uvedených příčin státi sousední ves česká dvoujazyčnou. Takto jsme ztratili, jak již pověděno, za 200 let, více než sto čtvercových mil.“ Spis pak uzavírá slovy: „*Národní jednotota pošumavská pečo-**

vati bude o český jih a český západ ve všech uvedených směrech a myslím, že jsem jasně dokázal povinnost každého Čecha, dbalého neporušené budoucnosti našeho národa, jednotu pošumavskou ze všech sil svých podporovati.“

Nahlédnout do hlubiny soukromí znamená pro životopisce vždy nebezpečí nepřesného výkladu a nebo nepochopení. Osobní korespondence se proto stává cenným a nezastupitelným pramenem, poskytujícím nezkrácené informace. Na stránkách dosud nepublikovaných dopisů, které jsou pečlivě uchovány jak v Rodinném archivu, tak v Archivu Národního muzea, můžeme krok za krokem zřetelně sledovat Peiskerovo úsilí o vybudování české knihovny v národnostně ohroženém Českém Krumlově. Je z nich zřejmé, že správně pochopil význam psaného slova, a tedy i knihy, pro udržení národní svébytnosti.

Ukázky korespondence s Národní jednotou pošumavskou v Českém Krumlově*

I. Průvodní Peiskerův dopis k zásilce knih - koncept

Velectěný výbore čtenářské besedy v Českém Krumlově

Boží pomocí pro Vás sebranych knih posílám Vám část dosud svázanou a katalogisovanou zároveň s opisem knihy pořadné. Druhou, doufám bohatější zásilku zašlu s katalogy někdy v červnu.

Vedle 406 svazků seřaděných zasílám též něco z knih, na jichž vazbu a seřadění se mi dosud nedostalo prostředků a času. Knihy z „Bibl. pedagog.“, pak „Rozmluvy s dětmi“ (u př: Bouzec, Papír ap.) jakož i dětské písně a hry račte prosím odevzdati nesvázané panu řediteli české školy. Z ostatních vybere Vás pan knihovník a vážený můj přítel Květoň zcela dle svého uznání, co by mohlo potřebovati Vaše čtenářstvo a vřadí svázané do dosavadní knihovny Vaší. Zbytek uloží se do mého příchodu. Pak vřadíme bez toho knihy Vaše dosavadní do knihovny mnou pořádané.

Divadelní kusy - mimo Shakespeara - posílám všechny. Dejte je prosím jednoduše svázati a sepsati. Česká Vaše omladina dojísta brzo přikročí k činu a velký krok ku předu - první české představení - jistě že nedá na sebe dlouho čekati.

Jak jest a bude mojí snahou, „knihovnu Krumlovskou“ budovati, tak bude jistě i snahou Vaší, ji zachovati. Proto Vás prosím, byste vtěliti dali do svých stanov následující odstavec:

„Čtenářská beseda jest povinna:

- 1. Knihovnu v přiměřeném obnosu proti ohni stále míti pojištěnou.*
- 2. Každou nahraditelnou knihu, jež by se z „besední knihovny“ jakkoli ztratila, jiným slušným exemplářem během roku nahraditi.*
- 3. Poněvadž „besední knihovna“ tvoří jediný nedilný celek, bude i zákonitý dědic „čten. besedy“ povinen, knihovnu tu jako celek zachovati a jí po tak dlouho z Krumlova nevydalovati, pokud bude v Krumlově ústavu, neb spolku, jenž by záruku podával, že bude podmínky v 1./ a 2./ obsažené plniti. Pakliby však takového spolku neb ústavu nebylo, pak teprv může dědic čten. besedy „knihovnu besední“ z Krumlova **dočasně** odstraniti, musí však, kdyby mezitím některý český spolek neb ústav Krumlovský se hlásil, že povinnosti 1./ a 2./ obsažené přejímá, jemu knihovnu aspoň zapůjčiti. Mezi více kompetenty rozhoduje dědic čten. besedy dle libosti. Jinak není „besední knihovna ani v celku, ani v částech předmětem ani daru, ani prodeje, ani zástavy, ani směny ani jakéhokoli zcizení“.*

Dále prosím, aby výbor vždy při svém nastolení volil na dobu svého trvání 2 členy za revizory knihovny a i v tomto směru - třeba rozmnožením počtu členů svých - své stanovy doplnil. Návrh na instrukci pro knihovníka a revizory dovolím si předložiti později. Instrukce ta, jednou Vámi přijatá bude pak závaznou i pro možného dědice besedy.

Dovoluji - li to Vaše stanovy, prosil bych, byste některé čelnější přispívatele jmenovali členy zakládajícími. Jsou to doposud: sl. Bohumila Pfliegelova, a sl. Pospíšilova v Praze - Bohuslav Čermák příručí c. k. univ. knihovny - MDr. Ant. Frič c. k. univ. prof. - P. K. Navrátil farář u sv. Jindřicha - Prof. Václ. Vlček redaktor „Osvěty“ - nakladatelé páni Frant. Šimáček, Kober a Jaroslav Styblo - akad. sp. „Štitný“ - „Umělecká Beseda“ - bratr sokol Ant. Urban papírník v Praze - občan Ervín Špindler okr. hejtman v Roudnici - J. V. Diviš Čištecký ze Šerlyнку ředitel cukrovaru v Přelouči - MDr. Karel Chudoba v Praze - prof. Alois J. Hofman v Karlíně - Frant. Kellner rytec v Praze.

*Zájem Váš vlastní toho vyžaduje, byste o Svoji knihovně v Svě újmě žádných zpráv do veřejnosti nedávali, dokud jste se se mnou o znění nedohodli, zejména abyste o mé osobě **úplně** pomlčeli.*

V úctě a přátelství

V Praze 5. dne dubna 1883

Vám vřele oddaný

Jan Peisker

* Publikováno bez jazykových úprav (pozn. autora)

II. Odpověď na předchozí dopis

Vážený Pane!

Knihy nám laskavě zasláné jež jsme obdrželi jakož i ctěný dopis Váš. A tu z předu přijměte naše nejsrdečnější díky a to jak od správního výboru tak i od celé besedy za tak neumornou příčinlivost a obětavost pro spolek náš.

Knih se již ujal se vši svědomitostí milý náš archivář p. Jak. Květoň, vyhovuje ve Všem ctěnému přání Vašemu. Podobně i „divadelní kusy“ dá Beseda dle vůle Vaší zavázati. Ale tu bohužel ku své hanbě říci musím, že asi ještě mnoho vody uteče, než nám bude možno dáti do veřejnosti zprávu „o prvním českém představení v Krumlově“ a to z té jediné příčiny, že nemáme vlasteneckých - dám -, které by hráti se odvážily.

Nemenšími díky zavázání jsme Vám za obezřelou laskavou radu Vaši, změnití stanovy naše ve smyslu Vámi uvedeném. Sami již nahlížíme, že jsou v mnohem a mnohem nedostatečné a nepraktické a že jim třeba mnoho změn. Bude proto i v ohledu tom rady Vaší dojista šetřeno.

Dalšímu však přání Vašemu: jmenovati čelnější přispívatele na knihovnu naši členy „zkaládajícími“ jest nám bohužel nemožno vyhověti, neb by se to protivilo stanovám, ale „čestnými“ je uděláme svým časem, abychom se aspoň takovým způsobem ukázali býti vděčnými a zaneseme je do památní knihy.

Přes to ale přeže všecko, račte býti tak laskav a račte prozatím - než to bude možno učiniti nám - vysloviti všem ctěným dárcům od nás všech nejsrdečnější dík a nejsrdečnější Zaplat' Bůh!

Za Vaši neumornou píli a obětavost' děkují a Vaši brzké návštěvě se těší jménem výboru a celého spolku

Č. Krumlov dne 10. IV. 83

předseda

t.č. jednatel

(podpisy nečitelné, pozn. autora)

III. Dopis Janu Peiskerovi

Velectěný pane!

Během měsíce minulého došla nás zásilka různých knih, jež jste, velectěný pane, ve Svě šlechetné obětavosti, utěšeně zkvétající škole matičné č. Krumlova nejlaskavěji věnovati ráčil.

Tato vzácná v pravdě šlechetná a překvapující obětavost', která povzdy skvíti se bude v dějinách mladistvé školy naší, káže nám, bychom Vám, velectěný pane, jakož i všem, kdož k četné sbírce šlechetného onoho daru přispěli, vzdali díky ty nejvřelejší.

To bohaté símě, jež Jste v úrodnou zemi školy naší vsadil, ponese též bohda zdarného ovoce a tato krásná naděje zastupuje milou odměnu šlechetného činu Vašeho.

Prose, byste i na dále vzácnou přízeň škole zdejší zachovati ráčil, poroučí se Vám, velectěný pane,

V nejhlubší úctě

Místní výbor české matičné školy
v č.: Krumlově, 7. dubna 1883

Theod. Mokřý
t.č. jednatel

Arnošt Novák
t.č. předseda

IV. Dopis Janu Peiskerovi

Velectěný pane!

Daroval jste místnímu odboru „Národní jednoty pošumavské“ vícero svazků knih a tak usnadnil první kroky našeho působení.

Přijmete od nás tímto srdečný dík a zaplat' Bůh ! za dar ten a neodepřete nám i na dále Vaší podporu.

My znamenáme s veškerou úctou:

Česko - Krumlovský odbor Národní jednoty pošumavské
Jan Samek t.č. předseda Frant. Jelínek t.č. jednatel

V Českém Krumlově dne 18. září 1884

Vážený pane!

Daroval jste místnímu odboru „Národní jednoty pošumavské“ vícero vzácných knih a pak usnadnil formou knihy nášho financování.

Přijmete od nás tímto srdečný dík a zaplout Bůh! za darůvek a neodepřete nám i na dále Vaši podpora.

By znamenáme u všeterou ičkou.

Česko-Krumlovský odbor
Národní jednoty pošumavské

Jan Samek
t.č. předseda

Tomáš Otruba
t.č. jednatel

V. Dopis Janu Peiskerovi

Slovutnému

pánu Janu Peiskerovi

velezasloužilému členu místního odboru Národní jednoty pošumavské,

čestnému členu čtenářské besedy na Českém Krumlově a.t.d. a.t.d., ve Slovanské Praze

V první roční schůzi místního odboru „Národní jednoty pošumavské“ na Českém Krumlově dne 21. února t.r. bylo jednohlasně uzavřeno, by u Vašnosti vyslovil vřelý a srdečný dík za obětavost v tak hojně míře věnovanou místnímu odboru ustavičným darováním rozličných novin pro všechny odbory okresu Česko-Krumlovského okresu.

Plnic milou svou povinností tlumočí podepsané představenstvo city nejen svých spolučlenů, nýbrž i díky oné části staroslavného Důdlebska, jenž hlavně Vaším návodem k životu novému procitla, a prosí, byste ve vzácné přízni své k nám ještě dlouhá léta setrval.

Na Českém Krumlově 26. února 1886

Česko-Krumlovský odbor

Národní jednoty pošumavské

Jan Samek
t.č. předseda

Tomáš Otruba
t.č. jednatel

VI. Dopis Janu Peiskerovi

V Českém Krumlově dne 1. prosince 1886

Slovutný Pane!

Velectěný příznivče náš!

Správní výbor čtenářské besedy usnesl se v sezení svém dne 27. listopadu, aby pro znamenitou naši knihovnu pořízen byl tištěný katalog. Aby pak výlohy s tím spojené byly kryty, bude každý čtenář zavázán jeden výtisk za výrobní cenu si koupiti.

Dle sdělení pana předsedy Ad. Souchy ráčíte pro nás, Velectěný Pane, opět zásilku knih připravovati i osmělujeme se prositi Vašnost' o laskavou radu, máme-li seznam ten již nyní nebo až zásilka ona dojde, dáti do tisku. Ježto má seznam býti sestaven dle odborů literárních, prosíme také v tom ohledu o Vašnostin úsudek, dle kterých oddílů měl by býti sestaven. Zvláštní ochotou p. Frt. Jedličky byl starý seznam opsán a silnou vazbou pak opatřen. Bohužel není tento seznam úplný a proto dále uctivě prosíme, byste nám ráčil další seznam Svůj laskavě zapůjčiti, ve 14 dnech jej Vašnostem jistě vrátíme.

Se snažnou prosbou, byste, Velectěný Pane, vzácnou přízeň Svou zapomenutému koutku našemu zachovati ráčil, trváme v hluboké úctě

Za správní výbor čtenářské besedy

Otakar Mužík
t.č. jednatel

Ferd. Coufal
místopředseda

VII. Dopis Janu Peiskerovi - Blahopřání k šedesátinám

Slovutný pane doktore!

Čtenářská Beseda zasílá Vašnosti svoje uctivé a upřímné blahopřání k šedesátým narozeninám.

Uplynula dlouhá řada let, co jste položil základ k naší knihovně. Většina našich členův a Čechů zdejších seznamuje se s Vaší milou tváří teprve z podobizny. A přece bývá tu často Vaše jméno vyslovováno a trvají zde v paměti Vaše snahy a péče o duševní život našich krajanů. Vystihl jste již před lety správně, že prohloubení vzdělání a zvýšení duševní jakosti je nejjistějším základem a obranou k zachování národního bytí, posilou uvědomění a takovým rozšiřováním jmění národního, které ani oheň ani mol nezkaží.

Dnes poznává se ta pravda všeobecně a šíří se ruch zakládání knihoven obecných pro naši zemi. Též my přistupujeme vedle knihovny, která je přístupna celé české menšině, ku zřízení čítárny.

Zatím Vy jste odešel z vlasti a tam v cizině jen zajisté s napjetím všech sil domohl jste se vážnosti a úspěchů na dráze úřední. Neunavnou prací na poli písemnictví zkoumáte počátky a vývoj národů v letech dávno minulých. Přejeme Vašnosti zdaru v této činnosti, dobrého zdraví a spokojenosti. Račte přijmouti od nás vřelý krajanský, český pozdrav a prosíme, abyste i nám popřál ve svých vzpomínkách místa.

Ještě ráčíte býti u nás členem sboru pro vystavení národního domu, jehož jmění vzrostlo na 7.500,- korun. Chceme nyní sbor ten znovu ustaviti a doplniti. I dovolujeme si vyzvidati na Vašnosti, zda-li míníte ve sboru dále členem zůstat, ježto ze 7 členů kuratoria může bydleti jeden mimo Čes. Krumlov a přáli bychom si, abyste členem tím zůstal i nadále Vy.

Ujišťujeme Vás svou obzvláštní úctou a poroučí se Vašnosti
oddaný výbor Čtenářské Besedy

(jméno nečitelné, pozn. autora)
t.č. předseda

Karel Frenzel
t.č. jednatel

Hynek Gross
jménem staré gardy

V Českém Krumlově. dne 23. května 1911.

VIII. Dopis Janu Peiskerovi – Blahopřání k osmdesátinám (1931)

Vážený pane doktore!

U příležitosti 80tých Vašich vzácných narozenin vzpomínáme Vás a posíláme Vám kytici vřelých pozdravů z kraje Podkletí, kde Jste za mladých let tak krásně působil, ve prospěch národní naší věci.

Zvláště Čtenářská Beseda, která 14. května t.r. vzpomínala svého 50tého výročí založení, vděčí Vám za položení základu ku vybudování spolkové knihovny, která po celá desetiletí plnila své šlechtné poslání v českém lidu a dnes rozšířená, jest osvětovým střediskem nejen pro Český Krumlov, ale celý českokrumlovský okres až po státní hranice pod Smrčinou a Plöckensteinem. Dne 14. května vzpomněli jsme Vás a všech Vašich spolupracovníků v letech osmdesátých, kdy český lid se hlásil o svá práva!

Přejeme Vám ku významnému dni ve Vašem šlechtném životě vrchovatou míru zdraví, klidu a spokojenosti, byste s radostí ještě dlouhá léta patřiti mohl na vykonanou práci!

Čtenářské Besedě račte pak zachovati trvalou vzpomínku, a znamenáme se Vám, vážený pane doktore

V hluboké úctě

jednatel

starosta

(podpisy jsou nečitelné, pozn. autora)